Nr 11

Näringsutskottets betänkande i anledning av motioner angående krigsmaterielindustrin och flygindustrin.

Ärendet

I betänkandet behandlas motionerna

1973:217 av herr Berndtson i Linköping m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen skall hos regeringen hemställa att en utredning tillsätts med uppdrag att skyndsamt utarbeta ett program för civilt utnyttjande av de resurser som frigörs vid en nedskärning av krigsmaterielproduktionen,

1973:515 av herr Henrikson m. fl. (s), vari föreslås att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall hemställa att förutsättningarna för att genom näringspolitiskt och annat stöd till utveckling och tillverkning av civila flygplansprojekt för att kunna trygga sysselsättningen inom den svenska flygindustrin blir föremål för skyndsam utredning, och

1973:1460 av herrar Gadd (s) och Palm (s), vari hemställs att riksdagen uttalar som sin mening att regeringen i fortsättningen skall komplettera sina anslagsäskanden till försvaret med äskanden om resurser för att upprätthålla en beredskap av civilt inriktad produktion för sysselsatta i krigsmaterieltillverkning.

Motionerna

I motionen 1973:217 anförs att den nedskärning av krigsmaterielproduktionen som 1972 års försvarsbeslut kommer att leda till visserligen berör en procentuellt sett mycket blygsam andel av de industrisysselsatta men att nedskärningen ändå kan komma att medföra betydande problem för sysselsättningen eftersom den militära produktionen är koncentrerad till vissa företag och orter, t. ex. Saab-Scania AB i Linköping och AB Bofors i Karlskoga. För att motverka att sysselsättningsfrågorna kan åberopas för fortsatt upprustning och för att underlätta omställning till civil produktion föreslås därför att ett program för civilt utnyttjande av de vid en nedskärning i krigsmaterielproduktionen frigjorda resurserna utarbetas. Programmet bör, hävdar motionärerna, utarbetas på lång sikt, bl. a. för att möjliggöra kommunal planering och för att ge de anställda trygghet. Motionärerna konstaterar att en omställning till civil produktion pågår inom företagen. Som ett exempel härpå anförs Saab-Scanias ökade verksamhet på datasidan. En mera medveten satsning från statsmakternas sida har dock efterlysts i detta sammanhang. Tendenser till satsning på det multinationella företaget IBM framför Data-Saab uppges ha förekommit i den statliga upphandlingspolitiken.

I motionen 1973:1460 hävdas att en önskvärd nedrustning skulle

kunna bromsas om svårbemästrade sysselsättningspolitiska problem skulle uppstå vid en nedskärning av krigsmaterielproduktionen. För att undvika att krigsmaterielproduktionen får fortsätta av sysselsättningspolitiska skäl utan att försvarspolitiska skäl föreligger bör parallellt med planeringen för försvarets normala anslag och deras utveckling planering äga rum av möjliga civila ersättningsarbeten för dem som binds till krigsmaterielproduktionen. Därför borde, hävdar motionärerna, varje års anslagsäskande för försvaret kompletteras med anslag för att upprätthålla en beredskap av civila sysselsättningsalternativ för dem som har sin utkomst i produktion för krigsmakten.

I motionen 1973:515 anförs att Saab-Scania i syfte att trygga den svenska flygindustrins framtid tillsammans med tre utländska företag i branschen bildat ett bolag, Europlane Ltd, för utveckling av tystgående passagerarplan för korta flygfält. Enligt planerna skall en flygande prototyp finnas färdig 1977 och serieproduktion kunna påbörjas 1979. En förutsättning för att projektet skall kunna bli framgångsrikt torde, säger motionärerna, vara att tillverkarländerna ger projektet näringspolitiskt stöd och att detta stöd kompletteras med åtgärder av kredit- och luftfartspolitisk natur. Motionärerna bedömer det vara önskvärt att av såväl försvars- som handelspolitiska skäl inom landet ha tillgång till en högt utvecklad flygplansindustri och föreslår därför att en utredning tillsätts med uppgift att undersöka förutsättningarna för ett samhälleligt stöd till utveckling och tillverkning av civila flygplansprojekt.

Tidigare behandling av motioner rörande krigsmaterielindustrin

Motionsyrkanden med samma innebörd som i motionen 1973:217 har tidigare behandlats av riksdagen, senast vid 1972 års riksdag (NU 1972:43). I sitt betänkande erinrade näringsutskottet om att chefen för industridepartementet kort tid dessförinnan berört motionens ämne i ett interpellationssvar. Statsrådet hade därvid framhållit att vissa industribranscher finge räkna med volymmässigt mindre industribeställningar än dittills men att förändringarna borde kunna kompenseras genom att berörda företag ökade sin civila produktion. Man borde dock, hade statsrådet uttalat, inte bortse från att vissa företag och orter kunde komma att möta omställningsproblem. I detta läge borde företagen söka vidta erforderliga förändringar i produktionen. I interpellationssvaret hade också meddelats att industridepartementet tillsammans med övriga berörda departement följde utvecklingen och övervägde vilka åtgärder som kunde bli nödvändiga för att underlätta omställningsprocessen. Utskottet förklarade sig dela den uppfattning som kommit till uttryck i interpellationssvaret. Med hänsyn till vad som uttalats angående överväganden och åtgärder från industridepartementets sida fann utskottet inte skäl tillstyrka en särskild utredning av det slag som motionären förordat. Riksdagen följde utskottet och avslog motionen.

Vissa upplysningar i anslutning till motionen 1973:515

Inom internationell flygindustri är överkapaciteten för närvarande betydande. Detta har skapat en hård konkurrens. Samtidigt har utvecklingskostnaderna och produktionsinvesteringarna för nya produkter, flygplan eller motorer, stigit till mycket höga belopp på grund av den ökade tekniska svårighetsgraden. Konkurrenssituationen leder till att tillverkarna förutom den tekniska utvecklingsrisken måste ta mycket betydande kommersiella risker. Situationen på den civila flygmarknaden har därför lett till ett omfattande internationellt samarbete, särskilt i Europa. De mycket höga ekonomiska riskerna i de enskilda projekten har också givit upphov till ett gradvis ökande statligt deltagande i finansieringen av projekten. I Europa deltar flera regeringar med 50 procent eller mera av riskkapitalet, och även i USA har regeringen nyligen beslutat ge stöd åt vissa projekt.

Inom Saab-Scanias flygdivision har man kontinuerligt bearbetat olika tänkbara civila flygplanprojekt. Under 1971 konstaterades att en mer realistisk inriktning av projektarbetet vore att samordna verksamheten med parallella aktiviteter i vissa andra företag. För detta ändamål bildades ett särskilt företag Europlane Ltd med följande ägare: British Aircraft Corporation (BAC), Messerschmitt-Bölkow-Blohm (MBB) och Saab-Scania. Senare har även den spanska flygindustrin CASA inträtt som delägare.

Flera alternativ till flygplanstyper har studerats. Grundläggande krav har varit att flygplanen skall ha låg ljudnivå och endast kräva kort start- och landningsbana. Det sistnämnda kravet har i en senare etapp nedtonats till förmån för låg bullernivå. Den totala utvecklingskostnaden för projektet kan förutses bli en till två miljarder kronor. Därtill kommer sedan investeringar av verktyg och produkter i arbete. Det kan förväntas att parterna under innevarande år kommer att ta ställning till om projektet skall fortsätta.

Volvo Flygmotor AB, som har kompetens för en avancerad vidareutveckling och tillverkning av jetmotorer där grundkonstruktionen erhållits genom licensavtal, har under senare år haft nära kontakter med olika utländska tillverkare för att undersöka möjligheterna att delta i något civilt samarbetsprojekt. Dessa kontakter fortsätter.

Industridepartementet följer ingående Saab-Scanias och Volvo Flygmotors projekt.

Aktuella utredningar

1972 års FFV-utredning (I 1972:02; ordförande: förbundsordförande Knut Johansson) har tillkallats av chefen för industridepartementet för att utreda den framtida verksamhetsinriktningen m. m. för förenade fabriksverken. Huvuduppgiften för utredningen skall enligt direktiven vara att framlägga förslag om framtida verksamhetsinriktning för FFV. Detta förutsätter en analys av den framtida efterfrågan på materiel och

tjänster från försvaret inom FFV:s kompetensområde. Vid analysen bör förutsättningarna prövas för FFV att göra produktbyten och etablera samverkan med andra inhemska företag som producerar försvarsmateriel.

Industridepartementets arbete med att tillsammans med övriga berörda departement följa utvecklingen och överväga olika åtgärder som kan bli nödvändiga för att underlätta för företagen att ställa om produktionen från militär till civil materiel fortsätter.

Utskottet

Riksdagens beslut våren 1972 angående försvarets fortsatta inriktning kan väntas medföra att vissa industribranscher får mindre omfattande försvarsbeställningar än hittills. I betänkandet behandlas tre motioner som berör konsekvenserna härav för industrisysselsättningen. I motionen 1973:217 föreslås att en utredning skall tillsättas för att utarbeta ett program för civilt utnyttjande av de resurser som frigörs vid en nedskärning av krigsmaterielproduktionen. I motionen 1973:1460 föreslås att regeringen i fortsättningen skall komplettera sina anslagsäskanden till försvaret med äskanden om resurser för att upprätthålla en beredskap av civilt inriktad produktion för sysselsatta i krigsmaterieltillverkning. I motionen 1973:515 slutligen föreslås att en utredning skall tillsättas för att pröva förutsättningarna för att lämna stöd till utveckling och tillverkning av civila flygplansprojekt för att trygga sysselsättningen inom den svenska flygindustrin.

Utskottet vill understryka att motionärerna har aktualiserat en väsentlig fråga. För att trygga sysselsättningen för de anställda måste de krigsmaterielproducerande företagen kompensera bortfallet av försvarsbeställningarna med civil produktion. En sådan omställningsprocess pågår men är förenad med påtagliga problem. Det primära ansvaret för företagens produktionsinriktning måste åvila företagen själva. Från samhällets sida kan det dock vara motiverat att delta i en planering och eventuellt att i speciella fall bidra till att underlätta övergången till civil produktion. Av den redogörelse som har lämnats ovan framgår att industridepartementet och övriga departement ingående följer den allmänna utvecklingen inom de aktuella industrigrenarna samt speciella målorienterade projekt, såsom Saab-Scanias deltagande i Europlane-företaget, och överväger vilka åtgärder som kan bli nödvändiga för att underlätta omställningsprocessen. Denna uppläggning synes vara mera ändamålsenlig än den som föreslås i motionen 1973:1460. Med hänsyn till pågående utredningsaktiviteter synes behov inte föreligga för riksdagen att ta de ytterligare initiativ som förordas i motionerna 1973:217 och 1973:515.

Utskottet hemställer sålunda

1. att riksdagen avslår motionen 1973:217,
2. att riksdagen avslår motionen 1973:515,
3. att riksdagen avslår motionen 1973:1460.

Stockholm den 20 februari 1973

På näringsutskottets vägnar
C. G. REGNÉLL

Närvarande: herrar Regnéll (m), Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Andersson i Storfors (s), Gustafsson i Byske (c), Rask (s), Wirtén (fp), Blomkvist (s), Hovhammar (m), Svensson i Malmö (vpk), Gustafsson i Säffle (c), Jonsson i Husum (s), Häll (s), Pettersson i Lund (s) och fru Hansson (s).

Reservation

av herr Svensson i Malmö (vpk), som anser att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse:

I motionerna 1973:217, 1973:515 och 1973:1460 framförs mot bakgrund av den nedskärning av krigsmaterielproduktionen som kan förväntas olika förslag för att underlätta en omställning av denna till civil produktion. Utskottet delar den uppfattning som framförs att samhälleliga åtgärder i detta syfte bör vidtas. Nuvarande planeringsberedskap är fragmentarisk och kortsiktig och bygger inte heller på någon översiktlig och genomtänkt prioritering av olika alternativa produktslag. En vida mer planmässig beredskap är nödvändig för att avvärja arbetslöshetshotet mot alla dem som nu sysselsätts i rustningsproduktionen. Särskilt angeläget är detta i rådande arbetsmarknadsläge med dess utomordentliga svårigheter för den plötsligt arbetslöse att finna ny, likvärdig sysselsättning. En planmässig och programmatisk uppläggning av den civila ersättningsproduktionen är också nödvändig för att begränsa de militära och rustningsindustriella påtryckningsgruppernas inflytande på statsapparaten: riskerna för arbetslöshet kan rimligen inte få bli slagträ i propagandan för ökade rustningar.

Ett skyndsamt utredningsinitiativ från regeringen för att arbeta fram ett program av ovannämnda slag synes därför motiverat. Planeringen skulle sannolikt med fördel kunna ges en sådan budgetmässig utformning som föreslås i motionen 1973:1460.

En svensk produktion av civila flygplan skulle möjligen kunna bli en lämplig ersättning för nuvarande produktion av militära flygplan. Denna fråga måste dock förutsättningslöst bedömas i ett vidare sammanhang, lämpligen i ett projekt för programutformning av det slag som ovan

berörts. Att den skulle tas upp separat på det sätt som föreslås i motionen 1973:515 finner utskottet inte vara ändamålsenligt.

Utskottet hemställer

att riksdagen med bifall till motionerna 1973:217 och 1973:1460 samt med avslag på motionen 1973:515 hos Kungl. Maj:t hemställer om utredning rörande civilt utnyttjande av krigsmaterielindustrin enligt vad utskottet anfört.